

Edice hudebních památek

(Jana Spáčilová)

Kritická edice obsahuje **předmluvu (úvodní studii), vlastní text a vydavatelskou zprávu.**

Předmluva

Předmluva by měla být hutnou studií o skladateli a předkládané skladbě formou **textu**.

Uvádí údaje o autorovi, tedy data narození a úmrtí, stručný životopis, skutečnosti, které mají vztah k vydávanému dílu.

Dále je třeba uvést veškeré informace o skladbě, mezi něž patří hlavně provenience a datace skladby,

Předmluva by měla obsahovat také analýzu skladby (popis částí, sazba, tónina apod.) a její zařazení do kontextu doby a autorovy tvorby.

Součástí předmluvy (pokud se jedná o samostatnou edici) je vysvětlení vlastních edičních zásad a zdůvodnění postupu práce.

Určení jména autora: měl by být uveden v lexikálním tvaru (životní data).

Pokud není možno určit jméno autora přesně (chybí křestní jméno, na titulním listě jsou pouze iniciály nebo pseudonym, skladba je uvedena jako anonymní apod.), jsou všechny tyto údaje uvedeny v hranatých závorkách []. Zvláště je třeba předejít záměně s jiným autorem se stejným příjmením!

Určování anonymních nebo nesprávně určených skladeb je možné pomocí tematického katalogu autora, incipitového katalogu RISM nebo tzv. Souborného hudebního katalogu Národní knihovny v Praze.

Pozor: na titulním listě, zvláště pokud jde o latinskou chrámovou hudbu, je jméno autora uvedeno často v ablativu, např. „Authore Josepho Guretzky“ (křestní jméno tedy není „Josepho“ ale „Josephus“!!!).

Určení dalších pramenů:

Pro kritickou edici je nutno shromáždit veškeré relevantní prameny vydávaného díla. O relevantnosti pramenů rozhoduje především jejich datace a provenience. Hierarchie pramenů (tedy to, které z nich se do vytváření edice zahrnou a které ne, který z nich bude považován za primární, zda např. autograf nebo tzv. „znění poslední ruky“) představuje zvláštní okruh problémů, které je nunto řešit případ od případu.

Existenci dalších pramenů zjistíme pomocí katalogů:

Katalog RISM A/II zaznamenává veškeré hudební rukopisné prameny ve světových hudebních knihovnách. Vytváří se postupně, každý rok se vydává doplněné vydání na CD-ROM. Přístupné v Národní knihovně Praha na z univerzitní sítě na <http://biblioline.nisc.com/scripts/login.dll>.

Katalog RISM A/I zaznamenává prameny tištěné, vydán v knižní podobě, uložen v knihovně ÚHV.

Souborný hudební katalog zaznamenává české prameny, je lístkový, přístupný v Hudebním oddělení Národní knihovny (je možno též požádat pracovníky knihovny o rešerši).

Naskenované lístky jsou dostupné z <http://katif.nkp.cz/Katalogy.aspx>

Text kritické edice

Text kritické edice je co nejpřesnějším přepisem pramene, kde musí být všechny dodatky a opravy **náležitě označeny** a uvedeny v hranatých závorkách [] a uvedeny v kritické zprávě. Doplňovanou artikulaci označujeme čárkovanými obloučky. Doplňky tedy nestačí pouze zaznačit v notovém textu, musí být popsány i ve zprávě.

Hlasy se nazývají podle originálu (např. Canto, Violino, nikoli Soprano, Violin). Na začátku partitury musí být uvedeno původní klíčování hlasů. Pokud je skladba psána jiným než moderním notopisem (např. menzurální notací) uvádí se incipit. V edicích vokální hudby se uvádí tónový rozsah hlasů. Pokud nejde tyto údaje zadat do počítačového programu, řeší se přidáním obrázku při tisku nebo popisem ve zprávě.

Klíčování: zpěvní hlasy se převádějí ze starých klíčů, v edici budou v G klíči (soprán, alt), v italském G „s osmičkou“ (tenor), F klíči (bas). Nástroje: podle moderních norem. Varhany: dodržujeme původní klíčování, na příslušných místech tedy přecházíme do tenorového či jiného klíče.

Generálbas: ve skladbách 17.-19. století nevypracováváme, je však nutno jej pečlivě vyznačit a event. opravy a doplňky zanést do zprávy. Pokyny k zadávání generálbasu v programu Finale viz Studijní materiály).

Ediční zpráva

Ediční zpráva obsahuje:

- 1) popis použitých pramenů
- 2) seznam editorových zásahů.

Po seznamu a popisu pramenů (viz: **popis pramene**) by mělo následovat určení jejich **filiace** (vzájemná závislost), kterou znázorňuje tzv. „stemma“ (diagram ukazující vzájemné vztahy pramenů, používá se zvláště v edicích starší hudby).

Je třeba mít na paměti, že ediční zpráva má obsahovat veškeré údaje, které dovolí uživateli edice představit si pramen ve všech jeho aspektech (přirovnání: popisování skutečnosti nevidomému).

Ve vydavatelské zprávě jsou vyčísleny **veškeré zásahy** do vydávaného textu a jejich odůvodnění.

Kompletní seznam zásahů a různoctení se předkládá formou tabulky, zásahy **nejsou** dále slovně komentovány:

Příklad:

pramen	část	hlas	takt	nota	znění v prameni	znění v edici	poznámka
I.	Kyrie	Vno I.	4	3. osminová n.	h^1	c^2	
CZ-Pu	Adagio	Ob	67	2. doba	čtvrt'ová	osminová	

Pokud je zásahů více (u delších skladeb a více pramenů), uvádí se více tabulek pro jednotlivé aspekty hudební skladby:

1. označení hlasů a klíče
2. označení menzury a taktů
3. předznamenání a posuvky

4. výšky a délky not
5. ligatury (v menzurální notaci)
6. text

Pokud se srovnává více pramenů, je možno zvolit způsob označování:

Znaménko x označuje přítomnost popsání jevu v prameni, znaménko – nepřítomnost.

Příklad:

část	hlas	takt	nota	jev	CZ-Pu	CZ-Bm	A-Wn	I-Bc
Kyrie	Vno I.	4	3. osminová	c ²	x	x	x	-
Adagio	Ob	67	2. doba	čtvrt'ová	x	-	-	-

Pramen: uvádí se vlastní zkratka nebo pořadové číslo, pod nímž je pramen popisován (I., II., III.), někdy také zkratka knihovny (CZ-KR) nebo obecně užívaná zkratka pramene (Ba).

Zkratky knihoven podle katalogu RISM, ne NEW GROVE!

Hlas: zkratky podle Pokynů ke katalogizaci hudebnin (O. Pulkert)

Popis pramene

Základní pojmy:

Ms. = manuscript, rukopis. Další zkratky: man., hndsch. (Handschrift) apod.

Autograf je vlastnoruční zápis skladatele.

Tisk má zvláštní katalogizační pravidla, viz dále.

Doslovný opis titulního listu. Je třeba zaznačit rozložení do řádků, jednotlivé / řádky / se značí / tímto / způsobem, / tedy / lomenou závorkou (s mezerou před a za). Pokud je některé slovo napsáno neobvyklým způsobem, napíše se za ně [!] nebo[sic!] (= tak!).

Pokud rozepisujeme zkratky, musí být náš text v hranatých závorkách.

Popis hudebniny. „Na titulním listě vlevo nahoře tužkou..... V dolní části uprostřed razítko.... Perem..., stejný inkoust. Na poslední straně v levém horním rohu“

Titulní list často obsahuje údaj o majiteli hudebniny či písáři, nezaměňovat s autorem skladby. Údaj o majiteli se značí různými zkratkami, např. „Ex part.“, „Ex rebus“ [Ex partibus = doslova z partů, tedy z hudební sbírky], „Ex p.“ [Ex possessione = z majetku], „Emit“ [zakoupil], „Dono a“ [darováno kým], „Procuravit“, „obtulit“ a příslušné zkratky [= obstaral]. Písář bývá také často uveden na konci jednotlivých partů, které opsal.

Na obalu jsou někdy uvedena data provedení, nejčastěji na zadní straně. Zde je třeba znát starší způsob označování měsíců, např. 10. 8bre není 10.8., ale 10. octobre, tedy 10.10. Datum je někdy uvedeno ve formátu 17 ½ 37, kde první a poslední dvojčíslí označuje rok a uprostřed je zlomkem uvedeno datum.

Rozměry: výška x šířka v mm. Pokud je podélný formát, značí se q. (např. 240x305 q).

Popis reálného stavu hudebniny a jednotlivých hlasů. Hlasy: smíšený sbor = CATB, Vno I, Vno II atd. Zkratky nástrojů normalizovány. Píše se reálný stav, který se může lišit od údajů na titulním listu, chybějící nástroje jsou uvedeny v poznámce. Dva nástroje v jednom partu: Ob 1+2. Pořadí:

1. zpěvní hlas (hlasy), sólový nástroj
2. první housle, druhé housle, viola
3. dechové nástroje od vyšších k nižším, nejdříve dřeva, potom žestě
4. tympány
5. bas: basso, violone, cembalo, organo.

Počet stránek jednotlivých partů: 1, 1, 1, 2, 1 f. Tři party prvních houslí: 10+10+10.

Folio (f.) = list, Pagina (p.) = stránka, Recto = přímá, Verso = obrácená stránka (pomůcka: „inverze“).

Celkový počet stránek: 28+2 f. (=28 folií a 2 jako obal). Velký list přeložený se počítá jako dva. Volný nepopsaný list: 28, 1, 2.

Popis papíru a filigránu (vodoznaku). Filigrán je znak, písmeno či soubor znaků a písmen viditelný v papíru proti světlu. Lze podle něj určit výrobce papíru a proto je významnou pomůckou pro určení datace a provenience hudebniny. Popis (v lepším případě překreslení) a určení filigránů by měly být součástí edice hudebniny.

Literatura:

Zuman, František: Papír. Historie řemesla a výrobní techniky. Příloha časopisu Papír a celulóza, Praha 1983.

Zuman, František: České filigrány XVIII. století

Zuman, František: České filigrány 1. polovice XIX. století

Eineder, Georg: The Ancient Paper-Mills of the Former Austro-Hungarian Empire and their Watermarks, Hilversum 1960.

Flodr: Úvod do filigranologie. Brno 1974

U rukopisných partitur je třeba sledovat počet a číslování tzv. „opisovačských složek“, je uvedeno většinou v levém horním rohu jednotlivých „svazečků“.

Dále je třeba sledovat druhy použitých písářských pomůcek (barva inkoustu).

Někdy se uvádí počet notových osnov na papíru.

Pokud není opisovač podepsán, je třeba uvést údaje o opisovačích (DS = deskribent, opisovač. 3 DS = tři písářské ruce).

Datace. Pokud není možno určit přesně, píše se c. (= circa), před, po apod. Mnohdy jsou na hudebnině údaje, které ji pomohou datovat (údaje o majitelích, data provedení, filigrán).

Literatura:

Pulkert, Oldřich: Pokyny ke katalogizaci hudebnin.

Popis tisku

Vydavatel je uveden na titulním listě. Číslo plotny je uvedeno na stránce dole uprostřed.

Součástí tisku bývá vydavatelský katalog (seznam vydaných titulů), často na partu 1. houslí.

Pomocí vydavatelského katalogu lze zjistit dataci hudebniny.

Literatura:

Deutsch, O. E.: Musikverlags Numern

Katalogy jednotlivých vydavatelů (Schott, Bärenreiter apod.)

Poznámka ke katalogizaci a určování skladby

Notový incipit je smysluplná fráze vedoucího hlasu (nejčastěji prvních houslí), nejméně 10 znaků. Musí být uvedena zkratka příslušného hlasu nebo nástroje, takt, tónina, dynamika, text. Pokud se jedná o skladbu se zpěvním hlasem, který nastupuje až po předešlé, uvede se incipit předešlé a za ním incipit zpěvního hlasu s udáním taktu nástupu. Pokud je vedoucí hlas notován v jiném klíči, je třeba ho uvést v hranatých závorkách [] před houslový nebo basový klíč, v němž píšeme incipit.